

Miscellanea

De priorij van Nogent-l'Artaud, een experiment van de Abdij van Berne, (1945-1949)

Sommaire

Après l'échec des efforts faits au 19e siècle de restaurer l'ancienne abbaye d'ordre de Prémontré, les évêques de Soissons ont essayé depuis 1920 de faire revivre l'ordre de Prémontré dans leur diocèse où se trouve le berceau de l'ordre. Pendant la deuxième guerre mondiale l'abbaye de Berne en Hollande a voulu répondre à leur désir. La surpopulation de l'abbaye et les projets de bien des jeunes paysans brabançons d'émigrer en France se dirigeant vers ce «pays de mission».

L'intention de Milon Ondersteyn, père abbé de Berne, était de fonder, le plus près possible de Prémontré, une communauté solide, capable de devenir une maison indépendante. Mgr Mennechet, l'évêque de Soissons, proposa de faire de la fondation un nouveau «Prémontré» avec les anciens privilèges de cette abbaye.

À la fin d'assurer le recrutement, le père abbé de Mondaye lança plus tard l'idée d'ouvrir un collège franco-néerlandais.

Après s'être orienté dans le nord de la France le père prieur Gilbert van der Velden s'établit en 1945 à Nogent-l'Artaud, l'endroit choisi par l'évêque pour les religieux de Berne.

Il s'installa — avec ses deux premiers confrères — dans le presbytère de la paroisse. Quelques mois plus tard ils obtinrent une maison bien plus grande avec un parc de plusieurs hectares. La vie conventuelle y fut réalisée dans la mesure du possible. Car les paroisses, dès le début confiées à leurs soins, absorbaient beaucoup de temps et de forces des membres du jeune prieuré.

Le successeur de Mgr Mennechet, Mgr Douillard, était convaincu que les prémontrés hollandais étaient venus avec la seule intention de desservir des paroisses. Les intentions de l'abbaye de Berne et celles de l'évêque ne s'accordaient nullement.

Voilà la cause d'un différend sérieux et profond qui finalement mit fin à la fondation en 1949.

De voorgeschiedenis

Tijdens de Franse Revolutie zijn in Frankrijk, krachtens een decreet van 13 februari 1790, de oude kloosterorden-met-plechtige-geloften opgeheven. Daarmee werden ook de Premonstratenzerabdijen en met name de Abdij van Prémontré, de bakermat van de orde, getroffen.

Reeds in de negentiende eeuw heeft men pogingen gedaan, om de abdijgebouwen te Prémontré weer aan de orde van Sint Norbertus terug te schenken. De «Compagnie de St.-Gobain», die eigenares van de gebouwen was geworden, toonde zich bereid het gehele complex aan de Premonstratenzerorde af te staan. Zij richtte zich daartoe in 1843 tot de Belgische conventen. Maar deze konden er niet op ingaan wegens gebrek aan mankracht en de nodige financiën. Deze abdijen waren na de opheffing, die ook haar had getroffen nog maar kort geleden hersteld: Averbode en Grimbergen in 1834, 't Park in 1836, Tongerlo in 1838 en Postel in 1840.

Een tweede poging werd ondernomen door Mgr. Paul Cardon de Garsignies, bisschop van Soissons, 1848-1860. Hij kocht de gebouwen om er een weeshuis van te maken. Ook de zonen van Norbertus zouden er volgens zijn fantastische plannen moeten terugkeren. Hij trad met dat doel in contact met Père Edmond Boulbon, een cisterciënzer monnik van de abdij van Gard, die bereid bleek zich daarvoor in te spannen. Hij wilde eerst zelf norbertijn worden. Op 6 juni 1856 ontving hij uit handen van genoemde bisschop het witte habijt in de voorlopige kapel van de tot nieuw leven te brengen Abdij van Prémontré. Om versterking aan te trekken, wendde men zich weer tot de Belgische abdijen. Tongerlo en Averbode gingen op de uitnodiging in, en zonden een vijftal priesters met een overste, die eind augustus of begin september 1856 in Prémontré aankwamen. Maar toen bleek, dat Père Edmond de primitieve observantie van de orde wilde herstellen, leidde dit tot botsingen. Reeds een jaar later in de maand december 1857 werd de communiteit opgeheven en vertrok Père Edmond naar Frigolet om daar zijn opvatting van het ware Norbertijnse leven gestalte te geven.

Twee bisschoppen van Soissons in de twintigste eeuw bleven uitzien naar de mogelijkheid de Premonstratenzerorde in hun bisdom te doen terugkeren. Mgr. Henri Binet, 1920-1927 en vooral Mgr. Ernest Mennechet, 1928-1946, zochten naar wegen voor het herstel van de orde in het gebied, waar haar bakermat lag. Mgr. Mennechet begreep evenwel dat terugkeer in de oorspronkelijke gebouwen van de Abdij

van Prémontré tot de onmogelijkheden behoorde. Maar reeds vóór de Tweede Wereldoorlog had hij zijn oog laten vallen op een soort grote boerderij te Lizy, niet ver van Prémontré gelegen, die zich naar zijn mening leende voor een stichting van de orde van Premonstreit. Dit initiatief bleef echter zonder resultaat¹⁾.

In de Abdij van Mondaye in Normandië was in diezelfde tijd Père Norbert Huchet sinds 1942 abt. Hij kwam in conflict met een domini-kaan, Père Epagneul. Deze dacht namelijk aan het stichten van een nieuwe priestercongregatie, speciaal bestemd voor de herkerstening van het Franse platteland. Zijn «Congrégation des Frères Missionnaires des Campagnes» kwam in 1943 in het bisdom Meaux tot stand. Norbert Huchet was evenwel van mening, dat deze nieuwe congregatie overbodig was en dat de formule van de Norbertijnen volkomen aan deze opzet beantwoordde. Om dit aan te tonen dacht abt Huchet erover, in het bisdom Soissons een priuré-paroisse te beginnen. Ook dit kwam niet van de grond.

De voorbereidingen voor een nieuwe poging tot stichting bij Prémontré

Geheel onafhankelijk van al de voorafgaande ondernemingen en zelfs volkomen onkundig daarvan had men in de Abdij van Berne onder prelaat Henricus Stöcker tijdens de Tweede Wereldoorlog het plan opgevat een stichting te ondernemen dicht bij Prémontré. Men was namelijk bij geruchte te weten gekomen, dat de bisschop van Soissons, Mgr. Mennechet, de orde van Norbertus een goed hart toedroeg en naar de terugkeer van de premonstratenzers in zijn bisdom sinds lang met verlangen uitzag, zoals ook uit zijn later geschreven brief blijkt²⁾.

Met medeweten van zijn abt en na overleg met de prior en supprior, met de pastoor van Berlicum Milo Ondersteijn en met de supprior van de Abdij van Windberg Siardus Tibosch, schreef Gilbertus van der Velden op 1 september 1941 een brief aan de abt-generaal van de orde, Mgr. Hubertus Noots, over het plan van een nieuwe stichting in Frankrijk. In dit schrijven werd als toekomstig overste van de onderneming gedacht aan Siardus Tibosch. De volgende namen van abdi-

¹⁾ B. WARZÉE, *L'abbaye de Prémontré au XIXe siècle*, in: *Analecta Praemonstratensia*, tomus LVI (1980), blz. 93-102. B. ARDURA, *Biographie du Père Edmond Boulbos*, in: *Actes de colloque historique pour le centenaire de la mort du Père Edmond Boulbon*, 24-25 septembre 1983, Frigolet 1984, 9-22. L. VAN DIJCK, *Le Père Edmond Boulbon et la tentative de restauration de l'abbaye de Prémontré*, *Ibidem*, 41-48.

²⁾ Zie Bijlage I.

heren, die voor vertrek naar Frankrijk in aanmerking kwamen, staan in deze brief vermeld: Herman Jozef Hendriks, Andreas te Molder, Laurentius Brandenburg, Adrianus van de Ven, Benedictus Michielsen, Prudentius van Rijn, Rafaël Geurts en Gilbertus van der Velden. Een belangrijke reden om aan een nieuwe stichting te denken was de overbevolking in de abdij.

Ook in geheel andere kringen, met name bij de Brabantse jonge boeren, dacht men in die tijd aan emigratie o.a. naar Frankrijk, omdat zij veronderstelden na de oorlog daar meer kansen te hebben dan in Nederland. In de Abdij van Heeswijk meende men daarom, dat de nieuwe stichting ook in dienst zou kunnen staan van deze emigratieplannen.

Op 24 september 1942 werd de pastoor van Berlicum, Milo Ondersteijn, tot abt gekozen als opvolger van Henricus Stöcker. Hij nam het plan voor een stichting in Frankrijk weer op. Tijdens de eerste raadsvergadering op 4 december 1942, vroeg de nieuwe abt aan de circator, Gilbertus van der Velden, of hij de taak op zich zou willen nemen, als overste de stichting in Noord-Frankrijk voor te bereiden en verder te verzorgen. Ofschoon deze zich bereid verklaarde naar Frankrijk te gaan, maar liever niet als overste, deelde Hoogw. Heer hem op 15 december 1942 mede, dat hij de leiding van de nieuwe stichting op zich moest nemen. Prudentius van Rijn zou als provisor meegaan. Ook Wiro van Aken verklaarde enige dagen later, mee te willen gaan.

Het ging er nu om, contact op te nemen met de bisschop van het diocees Soissons. Met die bedoeling schreef Van der Velden op 23 januari 1943 een brief aan de abt-generaal van de Orde, Mgr. Hubertus Noots, met het verzoek de schriftelijke instemming te vragen aan Mgr. Mennechet voor een kloosterstichting vanuit de Abdij van Berne in zijn bisdom. Op 8 maart kreeg de abt-generaal een goedkeurend antwoord, waarin de bisschop schreef dat hij zou uitzien naar een geschikte plaats van vestiging. Daarop heeft Van der Velden zelf rechtstreeks naar Mgr. Mennechet geschreven, om duidelijk te maken, dat het ging om een stichting, die tot zelfstandige abdij zou kunnen uitgroeien. Om roepingen aan te trekken, wilde men beginnen met een college. In zijn antwoord van 27 april 1943 schreef Mgr. woordelijk: «Mon désir serait de vous établir le plus près possible du berceau de votre Ordre dans la région de Laon»²). Wel zag hij problemen met het beginnen van een college gezien de wettelijke bepalingen daaromtrent in Frankrijk.

³) Zie Bijlage II.

In strijd met zijn toezegging vond Mgr. Mennechet een naar zijn mening geschikt huis in Nogent-l'Artaud in het zuiden van zijn bisdom, ver van Prémontré. Achteraf zou blijken, dat deze keuze het begin van de mislukking zou worden. Het gebied ten zuiden van de Marne behoorde tot de meest ontkerstende streken van Frankrijk en bood geen enkele kans er ooit roepingen te verwerven.

Toen de schriftelijke instemming eenmaal binnen was, stonden er vier punten op het programma: 1. het aanwijzen van de leden van de abdij, die zich konden gaan voorbereiden voor de nieuwe stichting in Frankrijk; 2. het zich bekwamen in het gebruik van de Franse taal; 3. de emigratieplannen nader bestuderen; 4. het aankopen van huisraad en andere zaken, die voor een geregeld kloosterleven onontbeerlijk zijn.

Wat het eerste punt betreft noteerde prelaat Ondersteijn in zijn dagboek bij 17 april 1943: «Probabiles candidati assignantur» (Als waarschijnlijke kandidaten worden aangewezen): Siardus Tibosch, als in Frankrijk het noviciaat van Berne werd gevestigd; Willibrordus Cooijmans, mits hij daar, zonder tot het convent te behoren, een parochie kon krijgen; verder Herman-Jozef Hendriks, Walter van Dortmund, Christoforus Coenen, Wiro van Aken, Carolus Francissen, Henricus van den Elsen en Evermodus Ligthart allen priesters. Bij deze drie laatsten plaatste Hoogw. Heer een vraagteken. Later werden daaraan nog andere namen toegevoegd: Ludovicus Veerman, Pius van der Looy en de broeders Norbertus Donkers en Siardus van der Schoot.

Voor het zich verder bekwamen in de Franse taal werd de toen bekende Linguaphone-cursus aangeschaft. Daarnaast kwam mej. Agnes-Maria Luns, derdeordeling van de Abdij van Berne, vanuit Amsterdam conversatielessen geven.

Voor wat betreft de emigratieplannen voor jonge boeren werd contact opgenomen met een aantal landbouwconsulenten. Op 29 oktober 1943 werd in de abdij te Heeswijk een eerste conferentie over deze plannen gehouden. Daarbij waren aanwezig Dr. Ir. J.H.F. Deckers, Ir. W.J. Dewez, Ir. H.J.A. Slits, Ir. H.J.M. Steenbergen, Ir. H.J. Giesen en van de kant van de abdij prelaat M. Ondersteijn, Augustinus Wouters, Gilbertus van der Velden en Henricus van den Elsen. Er volgden nog vijf bijeenkomsten, tweemaal in Den Bosch en driemaal in Eindhoven bij Dr. G. Huijsmans, Directeur van de Coöperatieve Centrale Boerenleenbank. Bij de vijfde bijeenkomst op 10 februari 1944 was daarbij ook tegenwoordig Prof. C.P.M. Romme. Het is bij plannen maken gebleven, zoals nog zal blijken.

Wat de aanschaf van meubilair en andere noodzakelijke dingen aangaat, werd in Amsterdam allerlei tafelgerei gekocht. Door de tussenkomst van de heer Charles Stulemeyer te Breda konden 30.000 frank (375 gulden) aan Mgr. Mennechet worden overgemaakt voor de aankoop van boeken voor de in te richten bibliotheek. Deze liet de keuze en de aankoop van de boeken over aan Père François Petit van de Abdij van Mondaye.

De voorbereidende werkzaamheden werden plotseling onderbroken, toen Van der Velden op 8 augustus 1944 in Kaatsheuvel als gijzelaar door Duitse soldaten werd gevangen genomen en in 's-Hertogenbosch een volle maand in het Huis van Bewaring opgesloten. Pas op 9 november keerde hij naar zijn abdij terug.

Op verkenning naar Frankrijk

Het lag in de bedoeling van de oversten, dat Van der Velden zo spoedig mogelijk een verkenningstocht in Frankrijk zou gaan maken. Op 2 december kreeg hij verlof de Belgische grens te overschrijden. In Dinther, vlak bij Heeswijk, lag toen de «5me Compagnie du 3me Groupe de Transport C.R.T.A.M.». Een twintigtal manschappen zou op 5 december naar Normandië vertrekken voor een korte vakantie. Van der Velden reisde met hen mee naar Frankrijk, om in de Abdij van Mondaye, ten zuiden van Bayeux gelegen, te overwinteren en zich nader te bekwamen in de Franse taal. Bij aankomst in Mondaye bleek deze abij bij de invasie zeer veel te hebben geleden. Het werd een zeer koude en natte winter.

Al spoedig was het duidelijk, dat Normandië en vele andere delen van Frankrijk ongeschikt waren voor immigratie van Nederlandse boeren. De emigratieplannen in verband met de nieuwe stichting geraakten op de achtergrond. In Nogent-l'Artaud werd er niet meer over gesproken. Op 20 januari 1945 ontving Van der Velden een brief van de bisschop van Soissons, waarin hij de dood van de pastoor van Nogent-l'Artaud meldde en vroeg de zielzorg daar reeds voorlopig over te nemen. Hierop ingaan zou toen voorbarig zijn geweest.

In verband met de opdracht zich nader te oriënteren in Frankrijk bracht Van der Velden een bezoek aan Mgr. François Picaud, bisschop van Bayeux, 1931-1954, met het verzoek priesters van de Abdij van Berne in zijn dioceses praktische kennis te laten opdoen van de zielzorg in Frankrijk alvorens naar Nogent-l'Artaud te vertrekken. Hij keurde dit

plan goed, zoals ook de abdij van Mondaye ermee instemde, dat zij zich te voren in de abdij nader zouden bekwamen in de Franse taal. Kennis van deze taal zou een groot probleem blijven, vooral voor de broeders. Daarna ging er een brief naar Heeswijk, waarin gevraagd werd, Walter van Dortmont en Wiro van Aken met die bedoelingen naar Mondaye te sturen.

Op 6 maart 1945 vertrok Van der Velden naar Parijs, waar hij kennis maakte met Richard Boschmans, norbertijn van de Abdij van Averbode, die in een van de parochies zielzorg uitoefende en zijn vrije tijd besteedde aan de bestudering van de geschiedenis van zijn orde. Hij zou een van de trouwe vrienden van de nieuwe stichting worden.

Na een kort verblijf in Longpont, ten zuiden van Parijs gelegen, waar de reeds genoemde François Petit pastoor was van de beroemde bedevaartsbasiliek vertrok Père Gilbert, zoals Van der Velden voortaan in Frankrijk zou heten, op 20 maart 1945 dan eindelijk naar Nogent-l'Artaud. Daar werd hij ontvangen door Mlle Joséphine Lancereaux, de dochter van een bekende arts in Parijs, waarnaar een van de straten in die stad is genoemd. Zij was de eigenares van het grote leegstaande huis (ter plaatse spreekt men van «le château») met enorm park, dat bijna een kwart van de kom van de gemeente beslaat. In het park bevindt zich een prachtige vijver en een omvangrijke ruïne van een klooster van Clarisses Urbanistes, in Den Bosch bekend onder de naam Rijke Claren.

Nogent-l'Artaud, gelegen aan de rivier de Marne en aan de spoorlijn Parijs-Straatsburg, tussen Meaux en Château-Thierry, bleek een klein fabrieksstadje te zijn, waar o.a. optische instrumenten werden gemaakt. De onder monumentenzorg staande parochiekerk stond op slechts enkele meters afstand van het voor de stichting bestemde huis. In het zuiden van de langgerekte parochie lag een buurtschap, la Ferotterie geheten, waar enige Vlaamse boeren woonden. Behalve een openbare school, was er ook een «école libre», een niet gesubsidieerde katholieke meisjesschool. Na een bezoek aan Charly, waar een ziekelijke deken M. l'abbé Boulanger woonde, en na kennismaking met de geestelijken van de streek, reisde père Gilbert op 4 april 1945 naar Soissons voor een eerste ontmoeting met Mgr. Mennechet. Deze raadde aan voorlopig in de pastorie te beginnen. Hij somde de parochies op, die hij aan de norbertijnenstichting wilde toevertrouwen. Na deze ontmoeting bracht Mgr. persoonlijk verslag uit aan de abt van Berne van de gevoerde gesprekken en van wat hij had voorgesteld.

Père Gilbert wilde nu naar Heeswijk terugkeren om de oversten van

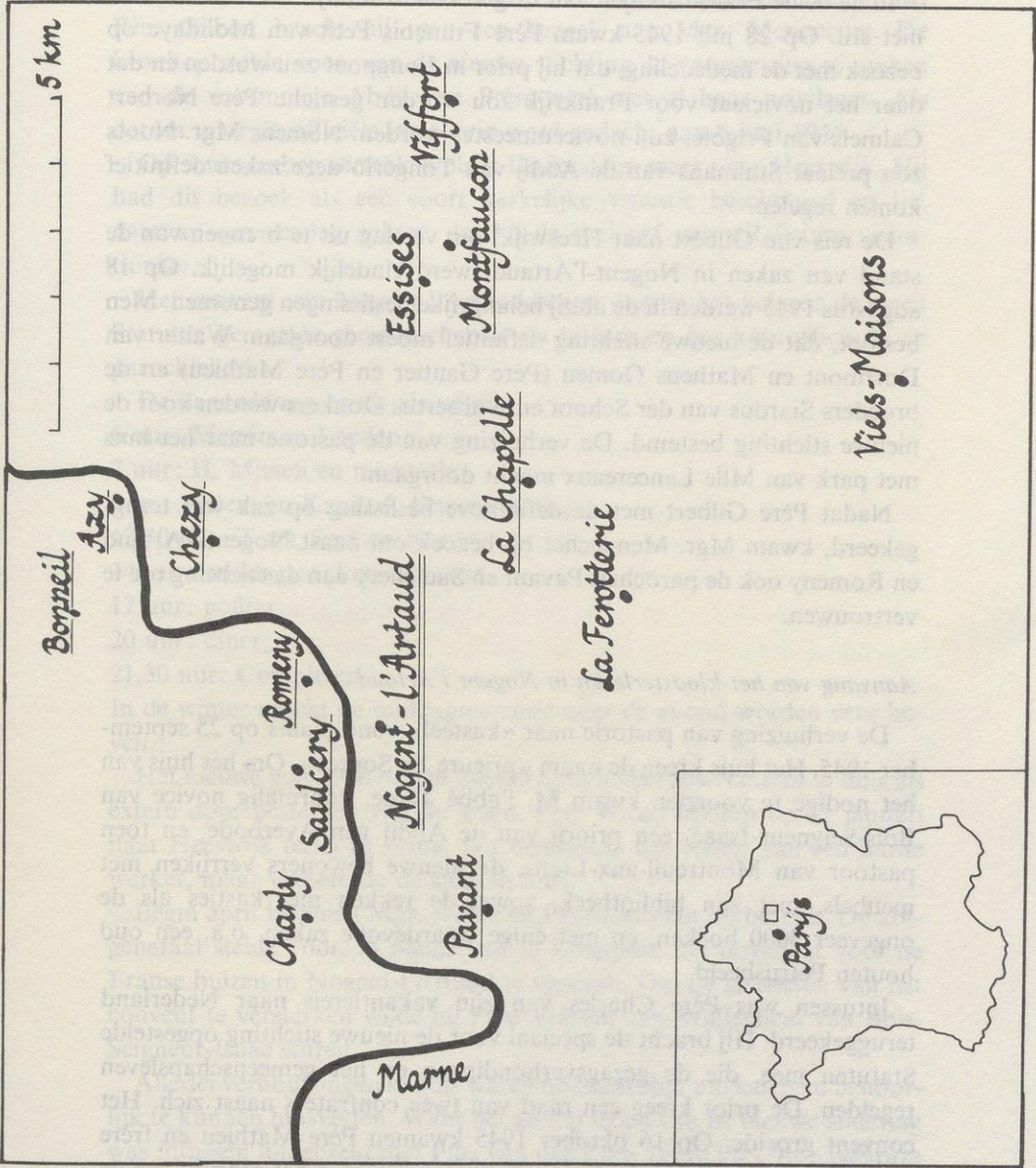
zijn bevindingen op de hoogte te stellen. Maar het verkrijgen van een uitreisvisum had zo veel in, dat van die reis voorlopig niets kwam.

De vestiging in het dekenaat Charly

Op 10 april 1945 zijn Wiro van Aken en Carolus Francissen (in Frankrijk heetten zij voortaan Père Wiron en Père Charles) vanuit Heeswijk naar Frankrijk vertrokken. Van de plannen om eerst stage te lopen in Mondaye en in het bisdom Bayeux werd afgeweken. Zij reisden rechtstreeks naar Nogent-l'Artaud, waar zij op 13 april aankwamen. De drie Bernenses namen tijdelijk hun intrek in de nabij gelegen parochie Charly bij de Nederlandse priester van het bisdom, M.l'abbé Horsch, die sinds de dood van abbé Grangonnet de zielzorg in Nogent-l'Artaud waarnam.

Het verblijf in Charly kon niet blijven duren. Op 19 april kwam Mgr. Mennechet in Charly om er het H. Vormsel toe te dienen. Hij zag graag, dat de drie Bernenses onmiddellijk aan het werk zouden gaan. Dit zou bestaan in het overnemen van de zielzorg in Nogent-l'Artaud en enige andere, aangrenzende parochies, met name: Pavant, Romeny en Saulchery. Zij konden zich voorlopig vestigen in de pastorie van Nogent. Gezien de situatie en de onmogelijkheid op korte termijn naar Nederland terug te keren om daar de nodige instructies te ontvangen, ging Père Gilbert op het voorstel van de bisschop in. Mgr. Mennechet benoemde hem tot vicarius economus en de beide anderen tot zijn vicarii cooperatores. Gilbert werd tevens benoemd tot biechtvader van de religieuzen van het Hospice te Charly, waaraan ook het houden van een wekelijkse conferentie verbonden was.

Het samen leven en het samen werken van de drie Bernenses met zozeer verschillende karakters leidde al spoedig tot spanningen in huis. Dit kwam scherp tot uiting op 26 juni 1945, toen Wiron en Charles aan Père Gilbert mededeelden, dat ze hem niet meer als hun overste beschouwden, omdat hij geen circator meer was sinds de benoeming van Reginaldus Pennings als zijn opvolger in die functie. Omdat Gilbert zelf vanaf de eerste opzet de overtuiging was toegedaan, dat hij niet de aangewezen man was om als overste op te treden, schreef hij een brief naar Heeswijk met de bede om Mhr. Haselager in zijn plaats als overste naar de nieuwe stichting te sturen. Dit was ook het verlangen van Wiron en Charles zoals zij in een brief aan hun abt lieten weten. De oversten gingen hierop niet in. Dit is een tweede reden geworden, waarom het experiment tenslotte niet is geslaagd.

In de beide Franse abdijen van Frigolet en Mondaye zat men intussen niet stil. Op 28 juli 1945 kwam Père François Petit van Mondaye op bezoek met de mededeling, dat hij prior in Longpont zou worden en dat daar het noviciaat voor Frankrijk zou worden gesticht. Père Norbert Calmels van Frigolet zou novicenmeester worden. Namens Mgr. Noots zou prelaat Stalmans van de Abdij van Tongerlo deze zaken definitief komen regelen.

De reis van Gilbert naar Heeswijk, om verslag uit te brengen van de stand van zaken in Nogent-l'Artaud, werd eindelijk mogelijk. Op 18 augustus 1945 werden in de abdij belangrijke beslissingen genomen. Men besloot, dat de nieuwe stichting definitief moest doorgaan. Walter van Dortmont en Matheus Oomen (Père Gautier en Père Mathieu) en de broeders Siardus van der Schoot en Norbertus Donkers werden voor de nieuwe stichting bestemd. De verhuizing van de pastorie naar het huis met park van Mlle Lancereaux mocht doorgaan.

Nadat Père Gilbert met de definitieve beslissing op zak was teruggekeerd, kwam Mgr. Mennechet op bezoek om naast Nogent-l'Artaud en Romeny ook de parochies Pavant en Saulchery aan de stichting toe te vertrouwen.

Aanvang van het kloosterleven in Nogent l'Artaud

De verhuizing van pastorie naar «kasteel» vond plaats op 25 september 1945. Het huis kreeg de naam «prieuré La Source». Om het huis van het nodige te voorzien kwam M. l'abbé Taine, voormalig novice van Bois-Seigneur-Isaac, een priorij van de Abdij van Averbode, en toen pastoor van Montreuil-aux-Lions, de nieuwe bewoners verrijken met meubels, met zijn bibliotheek, zowel de rekken met kastjes als de ongeveer 3000 boeken, en met enige waardevolle zaken, o.a. een oud houten Petrusbeeld.

Intussen was Père Charles van zijn vakantie-reis naar Nederland teruggekeerd. Hij bracht de speciaal voor de nieuwe stichting opgestelde Statuten mee, die de gezagsverhoudingen en het gemeenschapsleven regelden. De prior kreeg een raad van twee confraters naast zich. Het convent groeide. Op 16 oktober 1945 kwamen Père Mathieu en frère Siard vanuit Bois-Seigneur-Isaac, waar zij zich wat in het gebruik van de Franse taal hadden geoefend, in Nogent-l'Artaud aan. Zes dagen later arriveerde ook Père Gautier.

Om de officiële installatie voor te bereiden vertrok Hoogw. Heer

Ondersteijn naar Nogent, waar hij op 28 oktober aankwam. Samen met Père Gilbert bracht hij toen een bezoek aan Mgr. Mennechet. De bisschop stelde voor, van de nieuwe stichting de voortzetting te maken van de voormalige Abdij van Prémontré met al haar privileges. Als datum voor de officiële installatie werd gedacht aan 6 juni 1946.

Op 5 november vertrok prelaat Ondersteijn weer naar Heeswijk. Hij had dit bezoek als een soort kerkelijke visitatie beschouwd en liet daarvan een verslag achter, dat hij de titel gaf van «Relictum visitationis».

Het convent van Nogent-l'Artaud begon daarna het volgens de eigen Statuten geregelde gemeenschapsleven in huis en het koorofficie in de parochiekerk.

De dagorde zag er uit als volgt:

6 uur: Metten en Laudén;

7 uur: H. Missen en meditatie;

8 uur: Priem en Kapittel. Daarna ontbijt;

12,30 uur: Terts, Sext en Noon;

14 uur: middagmaal en recreatie;

17 uur: goûter;

20 uur: diner;

21,30 uur: Completen.

In de winter mocht de middagrecreatie naar de avond worden verschoven.

Het nieuwe jaar 1946 bracht allerlei narigheden zowel intern in huis als extern door pesterijen van de jeugd. Père Wiron besloot op 11 januari naar Heeswijk terug te keren. Dit betekende het verlies van een harde werker, maar verbeterde de sfeer in huis.

Begin april kwamen Mgr. Noots en François Petit op bezoek. De abt-generaal stelde voor, in plaats van in Longpont het noviciaat voor de Franse huizen in Nogent-l'Artaud te vestigen. Om de gelederen van het convent te versterken wilde hij Père Vincent van Walleghem van Bois-Seigneur-Isaac sturen.

Allerlei verbouwingen in huis waren noodzakelijk om iedereen behoorlijk te kunnen huisvesten. Want het aantal leden van de nieuwe stichting was intussen uitgebreid met Pius van der Looy (Père Pie), Bonaventura Vlek, die zijn laatste jaar theologie nog moest afmaken, wat weer extra werk meebracht, en broeder Norbert Donkers. Maar alvorens met de bouwwerkzaamheden te kunnen beginnen, moesten eerst huis en park aan de Abdij van Berne worden overgedragen. Dit was eerder gezegd dan

gedaan. Frans bezit zomaar overdragen aan een Nederlandse abdij was toen niet mogelijk. Er moest naar een andere formule worden uitgezien. In overleg met de bisschop, Mgr. Noots, Mlle Lancereaux en een notaris werd besloten tot de oprichting van een «Société civile immobilière», die de gebouwen en het park aan de Abdij van Berne voor een fictief bedrag zouden verhuren. Nog andere belangrijke bezittingen werden in het vooruitzicht gesteld. Een zekere Mme Lacour en haar zuster Mlle Sévin waren bereid een gemeubileerd leegstaand huis, recht tegenover de kerk, aan de nieuwe stichting af te staan. Tevens stelden zij grond ter beschikking om een kapel te bouwen in La Ferotterie. Ook zou de priorij de naast het park gelegen boerderij mettertijd kunnen overnemen.

Alles zag er dus veelbelovend uit en de geplande officiële stichting op 6 juni 1946, waartoe prelaat Ondersteijn reeds alle abten van België had uitgenodigd, zou dus normaal kunnen doorgaan. Om allerlei redenen is er niets van terecht gekomen. Het zou toch al moeilijk zijn geworden. Want op 2 juni was Mgr. Mennechet, die de witheren van Berne had binnengehaald, gestorven. Dit betekende het verlies van een belangrijke beschermheer van heel de onderneming.

Het begin van het jaar 1947 bracht weer onaangename voorvallen en veel nieuw werk. In de krant «La Liberté» en in het dorp deden ernstige lasterpraatjes tegen de prior de ronde. Broeder Norbert Donkers vertrok en zou door broeder Aloysius Schouten worden vervangen. Al die wisselingen in de bezetting van de stichting kwamen de stabiliteit niet ten goede. Mgr. Delbez, de vicarius generalis onder Mgr. Mennechet, moedigde de prior en zijn medebroeders aan, triduum in de parochies van het bisdom te gaan preken ter voorbereiding op de passage van het beeld van N.D. de Boulogne. Dit beeld ging heel Frankrijk door. Men sprak van «Le grand Retour». Aan deze aansporing werd ruimschoots gehoor gegeven. Als blijk van waardering schonk Mgr. een aantal boeken, afkomstig uit de abdijen van Prémontré en Cuissy.

De priorij La Source onder de nieuwe bisschop

Op 17 februari 1947 is Mgr. Pierre-Auguste-Joseph Douillard tot bisschop van Soissons benoemd. Omdat hij van elders kwam, moest hij zich eerst in het voor hem vreemde diocees inwerken. Pas op 4 juni bracht hij een eerste bezoek aan Nogent-l'Artaud. In de maand juli kwam hij mededelen, dat de priorij met ingang van 8 september 1947 de volgende parochies kon overnemen van de paters assumptionisten: Chézy-sur-

Marne, Azy, Bonneil en La Chapelle-sur-Chézy. Om de parochie van Chézy-sur-Marne was door de prior met het oog op de toekomst gevraagd. Dit leidde opnieuw tot hergroepering van de bedienaars van de parochies, dat nu tot een achttal was uitgegroeid.

Al spoedig werd het duidelijk, dat Mgr. Douillard volstrekt niet op de hoogte was van de bedoelingen van de Nederlandse norbertijnen in zijn bisdom. Hij meende, dat zij daar uitsluitend waren gekomen voor het bedienen van parochies. Toen hij vernam, dat de Bernenses daar op de eerste plaats waren voor een stichting, die roepingen aantrok en tot een abdij kon uitgroeien, was hij van oordeel, dat de stichting op een totaal verkeerde plaats was begonnen. Maar toch drong hij er op aan om nog drie parochies over te nemen: Essises, Viffort en Montfaucon. Dit werd de aanleiding tot botsingen tussen de Abdij van Berne en de leiding van het bisdom Soissons en uiteindelijk tot het vertrek van alle Nederlandse premonstratenzers.

Het werk van de priorij in het dekendaat Charly

Het is hier wel de plaats een overzicht te geven van het vele werk dat door de priorij is verricht. Vooreerst behoorde daartoe het bedienen van de acht parochies met alle werkzaamheden, die dat meebracht. Het bijzondere hierbij was, dat behalve Nogent-l'Artaud al die parochies vanuit de priorij moesten worden verzorgd. Dit geschiedde te voet, per fiets en pas veel later met een auto, door weer en wind, in een sterk geaccidenteerd landschap. Alles moest in de meeste parochies van de grond af worden opgebouwd en met weinig of geen hulp uit de dorpen zelf. Er werd veel aan huisbezoek gedaan voor het leggen van de goede contacten met de bevolking. Vooral Père Mathieu werkte ontzettend hard in de parochies, die hem achtereenvolgens werden toevertrouwd, eerst in Romeny, toen in Pavant, daarna in Chézy-sur-Marne, waar hij enige dagen per week in de pastorie verbleef, en ten slotte in Nogent-l'Artaud. Tot de werkzaamheden behoorde ook het regelmatig catechismusonderricht aan de schoolgaande jeugd. Men probeerde ook het jeugdwerk onder de werkende jongeren van de grond te krijgen. Père Wiron van Aken en daarna Père Vincent van Walleghem zijn daarin enige tijd vrij goed geslaagd. Maar beiden vertrokken spoedig, wat bij die jeugd averechts werkte. De jaarlijkse voorbereiding van de kinderen op de Eerste H. Communie nam veel tijd in beslag en de plechtigheid zelf was geen sinecuur. Het ontmoedigende daarbij was, dat men vooruit wist, dat men die kinderen daarna nooit meer in de kerk zou zien.

Belangrijke gebeurtenissen zijn geweest de passage van het beeld van N.D. de Boulogne en daarna een groots opgezette Sacramentsprocessie door de straten van het communistische Nogent-l'Artaud, waarbij de aartspriester van Château-Thierry en de geestelijkheid van het dekenaat aanwezig waren.

Ook het in Frankrijk toen bekende werk van de «colonies de vacances» werd ter hand genomen. Père Mathieu volgde daarvoor een cursus en werkte er actief aan mee. Verder mogen de restauraties van het kerkorgel van Nogent-l'Artaud en van dat van Chézy-sur-Marne worden genoemd. Om de hoge kosten te bestrijden werden spoorwagens vol oud papier en ander waardevol afval bij de mensen aan huis opgehaald.

In Nogent werd een «Union Paroissiale» (soort godsdienstig-culturele vereniging) opgericht. Op 2 maart 1947 had de eerste bijeenkomst in de priorij plaats. Van de 33 leden waren er 23 aanwezig. Mr. Norbert Gérard werd tot voorzitter gekozen. Ook de pastoors van het dekenaat verenigden zich regelmatig in de priorij voor bezinning en bespreking van de pastorale problemen.

Behalve deze priesterlijke bezigheden viel er nog allerlei huishoudelijk werk te verrichten. Broeder Siardus was hierbij onmisbaar. Hij hakte bomen om en maakte er blokken van, waarmee de houtkachels werden gestookt. De winters waren er wegens het landklimaat streng. De voedselvoorziening was na de oorlog in Frankrijk voor vreemdelingen geen eenvoudige zaak. Gelukkig hielpen de Vlaamse boeren goed. Men moest heel wat tarwe smokkelen, om bij de bakker het nodige brood te kunnen halen. Het wassen van de togen geschiedde door de bewoners zelf. Achter in het park was aan de rand van de vijver een gebouwtje als wasgelegenheid, een soort «lavoir», aanwezig. En omdat men zich genoodzaakt zag de Franse keuken met twee warme maaltijden te volgen, vroeg de voedselbereiding veel tijd.

Al deze werkzaamheden moesten telkens door andere personen worden verricht. Dit is duidelijk af te lezen uit onderstaand lijstje van allen die tot de priorij hebben behoord, met opgave van de periode van hun verblijf:

1. Gilbertus van der Velden	van 20-3-1945	tot 17-1-1949
2. Wiro van Aken	van 13-4-1945	tot 15-1-1946
3. Carolus Francissen	van 13-4-1945	tot 26-9-1949
4. Matheus Oomen	van 16-10-1945	tot 26-9-1949
5. br. Siardus van der Schoot	van 16-10-1945	tot 26-9-1949
6. Walterus van Dortmund	van 22-10-1945	tot 7-10-1946
7. Vincent van Wallegheem	van 29-6-1946	tot 25-1-1948

8. Ludovicus Veerman	van 8-8-1946	tot 20-12-1946
9. Pius van der Looy	van 27-8-1946	tot 1-2-1949
10. br. Norbertus Donkers	van 27-8-1946	tot 21-5-1947
11. Bonaventura Vlek	van 4-9-1946	tot 20-8-1947
12. br. Aloysius Schouten	van 19-5-1947	tot 9-12-1947
13. Calixtus van Veghel	van 6-9-1947	tot 26-9-1949
14. Augustin Aubraye	van 2-10-1947	tot begin juli 1948
15. Ernestus Schuurmans	van 17-3-1948	tot 26-9-1949.

De vaste kern bestond slechts uit vijf personen: G. van der Velden, C. Francissen, M. Oomen, S. van der Schoot en P. van der Looy, die dan nog om beurten op vakantie in Nederland gingen. Père Augustin van de Abdij van Mondaye, een tachtigjarige, kon men eigenlijk niet meetellen: hij was eerder een vriendelijke gast. Père Vincent van Walleghem was eveneens geen Bernensis, maar, zoals reeds vermeld, van de priorij Bois-Seigneur-Isaac.

De kritieke fase in het bestaan van de priorij

Op 3 juli 1947 werd Yves Bossières als abt van de Abdij van Mondaye geïnstalleerd. Hij wilde zijn abdij nieuw leven inblazen en zocht daartoe samenwerking met de priorij te Noyent-l'Artaud. Na zich te hebben ingewerkt in zijn zware taak, kwam hij op 14 juni 1948 naar Nogent-l'Artaud met het plan een Frans-Nederlands college op te richten, om langs die weg roepingen aan te trekken. Op 6 september reisde hij met Père Gilbert naar Heeswijk voor een bespreking én van de situatie in Nogent-l'Artaud sinds het optreden van de nieuwe bisschop Mgr. Douillard, én van de wankelende basis waarop het plan, om tot een zelfstandige sichtsichting te komen, in het algemeen steunde. Er werden ingrijpende beslissingen genomen. Het kwam neer op een volkomen herbeginning. Père Gilbert zou novicenmeester in Mondaye worden ter vervanging van Père Gautier, die naar Heeswijk kon terugkeren. Twee priesters zouden in Nogent-l'Artaud moeten blijven met Père Mathieu als pastoor. Alle elf parochies, uitgezonderd Nogent en Romeny, moesten aan het bisdom worden teruggegeven. In Mondaye konden de beide abdijen van Berne en Mondaye het Frans-Nederlands college gaan voorbereiden. Deze plannen en besluiten werden schriftelijk vastgelegd en ondertekend door prelaat Ondersteijn aan de bisschop van Soissons ter hand gesteld. Het is bij plannen gebleven ...

In het zuidelijkste deel van het diocesis bedienden Vlaamse assumptionisten de parochie van Viels-Maisons c.a. en vóór de komst van de

witheren ook die van Chézy-sur-Marne c.a. Hier stoten we op een derde beginfout van het experiment. De Nederlandse norbertijnen hadden niet naast de Vlaamse assumptionisten in hetzelfde gebied mogen worden geplaatst, omdat deze laatsten de bedoeling hadden heel het dekenaat Charly onder hun verantwoording te nemen. Om de premonstratenzers ter wille te zijn hadden zij node de parochie van Chézy, waar Père Henri van Aken met succes en plezier werkte, aan de priorij van Nogent afgestaan. Gezien de nieuwe plannen van de abdijen van Mondaye en Berne zouden zij die parochie c.a. weer moeten terugnemen. Dit werd aanleiding tot een ernstig en slepend conflict, dat mede oorzaak is geworden van de mislukking van het experiment.

De voortdurende veranderingen in de bezetting en de bestemming van de priorij, de ondragelijke onzekerheid over de toekomst ontnamen aan de leden van het convent alle moed en werklust. Ze wilden de zaak zo spoedig mogelijk liquideren en naar huis terugkeren. Ze vroegen bij herhaling aan de abt van Berne een snelle beslissing.

Op 16 december 1948 kwam Mgr. Douillard naar Charly. Daar ontmoette hij Père Gilbert. Deze kreeg te horen, dat zij in zijn bisdom konden blijven, mits zij alle elf parochies zouden blijven bedienen. Père Gilbert gaf daarop aan de bisschop duidelijk te verstaan, dat dit het einde betekende van de aanwezigheid van de Bernse witheren in zijn diocees.

Eindelijk kwam op 30 december 1948 een brief van abt Milo Ondersteijn met de volgende beslissingen: vanaf 1 januari 1949 wordt Gilbertus van der Velden als overste vervangen door Matheus Oomen met de titel «superior domus»; Van der Velden kan zich gaan voorbereiden op zijn vertrek naar Mondaye, om daar de taak van novicemeester op zich te nemen; Ernest Schuurmans en Carolus Francissen blijven voor hulp in het parochiewerk in Nogent; Pius van der Looy en Calixtus van Veghel kunnen naar Heeswijk terugkeren; broeder Siardus van der Schoot blijft voorlopig ook in Nogent; er mag reeds gedacht worden aan volledige liquidatie, al hoopt de abt de parochies Nogent-l'Artaud en Romeny nog te mogen behouden in afwachting op mogelijk betere tijden.

Op 9 januari 1949 kreeg Père Mathieu een brief van zijn abt met de mededeling, dat de liquidatie van de priorij nu vast stond. Hoogw. Heer zou een brief schrijven aan de weldoenster Mlle Lancereaux om haar te troosten, nu ook voor haar de ontgoocheling erg groot zou zijn.

De laatste reddingspogingen en het definitieve einde

Op 16 januari nam Père Gilbert afscheid van zijn parochianen, wat niet zonder emoties geschiedde. De volgende morgen bracht Père Pie hem met de auto van de priorij naar Mondaye, waar hij de 22 januari zijn benoeming kreeg tot novicenmeester.

Reeds een maand later ging er een schrijven én naar Père Gilbert én naar Père Mathieu, waarin de abt na overleg met de Raad te kennen gaf, toch weer spijt te hebben van het plan Nogent-l'Artaud zomaar volledig prijs te geven! Ook de abt-generaal van de orde had laten weten, dat er nog een poging moest worden ondernomen, het huis met het prachtige park voor de orde te behouden. Père Mathieu en Père Gilbert moesten samen eens de situatie bekijken met de vraag, of zij nog toekomst zagen voor Nogent-l'Artaud. Van de medewerking met de Abdij van Mondaye, op de door Yves Bossières gestelde voorwaarden, zag abt Ondersteijn nu verder af. Van der Velden zou dan weer naar Nogent moeten terugkeren, dan niet als prior of superior maar als promotor. Maar zij zagen weinig toekomst.

Men bleef in Heeswijk naar oplossingen zoeken. Op 8 maart 1949 kwam de abt van Berne met het voorstel, om van Nogent het noviciaats-huis van Berne te maken of eventueel een studiehuis. Dan zou het ook zinvol zijn de reeds eerder aangeboden boerderij te huren en er een Nederlandse boer op te zetten.

Enige tijd later kwam men met het plan aandragen, Nogent aan Mondaye ter beschikking te stellen. Dan zou Mondaye vanuit Heeswijk vooruit worden geholpen. Maar ook dit idee werd daarna weer niet realiseerbaar geacht. Op 15 mei 1949 kreeg Père Gilbert een schrijven van Mlle Lancereaux, waarin zij hem op de hoogte stelde van de voor haar uiterst droevige definitieve beslissing: Nogent-l'Artaud wordt door de norbertijnen in de steek gelaten.

Deze beslissing was weer niet echt definitief. Want de prior van de Abdij van Berne, Paulus Gevers, was daarna nog vergeefs naar de abdij van Grimbergen gegaan, om te informeren of zij zou kunnen helpen Nogent voor de orde te behouden.

Zo kon men niet blijven doorgaan met het zoeken naar oplossingen. Op 27 juli 1949 schreef Hoogw. Heer Ondersteijn aan Père Mathieu, dat hij had besloten, het experiment te beëindigen en, hoewel ongaarne, Nogent-l'Artaud op te geven. Voor de op dat moment nog aanwezige confraters van Berne, Carolus Francissen, Matheus Oomen, br. Siardus

van der Schoot, Calixtus van Veghel en Ernestus Schuurmans had het bestuur van de abdij reeds een geschikte werkkring op het oog.

Alles leek nu rond. Maar er moest nog heel wat geregeld en onderhandeld worden met betrekking tot de bezetting van de parochies en de verkoop van die roerende goederen, die men moeilijk naar Nederland kon meenemen. Dit nam wegens allerlei geharrewar maanden in beslag. Eindelijk vertrokken dan de laatste Bernenses met een enorme vrachtwagen vol meubels en ander huisraad in de nacht van 26 september 1949 naar Heeswijk, tot groot verdriet van velen³). Het huisraad kwam goed van pas voor een andere stichting, deze keer in Nederland zelf, «De Essenburgh» bij Harderwijk, die reeds het jaar daarop, op 11 juli 1950, officieel werd opgericht.

Het bisdom Soissons benoemde M. l'abbé Tripette tot pastoor van Nogent-l'Artaud. Het kasteel met park van Mlle Lancereaux zou worden overgenomen door religieuzen, «Carmelites des Campagnes».

De enige blijvende herinneringen aan het vijfjarig verblijf van leden van de Abdij van Berne zijn de materiële veranderingen aan huis en parochiekerk in Nogent-l'Artaud en hun namen als pastoor in de doopen- en trouwboeken van de hun toevertrouwde parochies.

G. VAN DER VELDEN o. praem.

Bijlage I

Brief van Mgr. Ernest Mennechet aan G. van der Velden, verzonden op 27 april 1943 en aangekomen op 12 mei 1943.

Mon Révérend Père.

Votre lettre du 16 avril a été particulièrement bienvenue, comme bien vous pensez. Enfin, je vais voir réaliser un de mes plus grands souhaits: l'existence au moins d'une abbaye de Prémontré dans le diocèse qui leur a donné naissance. J'en bénis le ciel et vous en remercie.

C'est vous dire que mes projets coïncident complètement avec les vôtres. Et mon intention est bien de vous confier des paroisses.

Lesquelles et dans quelle partie de mon diocèse? Il me faut étudier avec soin la question. Et vous m'en laissez le temps, puisque vous me dites vous-même, ce que je pense de mon côté, à savoir que vous ne pouvez venir avant la fin des hostilités.

Mon désir serait de vous établir le plus près possible du berceau de votre Ordre, dans la région de Laon. Je vais y aviser.

La création d'une école secondaire et l'exploitation d'une ferme sont aussi des questions à envisager et assez difficiles à résoudre, surtout la première, car pour créer un établissement scolaire il faut se conformer à des exigences légales précises. Mais rien n'est impossible. Je vous fais envoyer un exemplaire de mes Statuts diocésains et de mon catéchisme qui sera d'ailleurs modifié prochainement.

Et vous prie d'agréer, mon Révérend Père, l'assurance de mes sentiments de respectueux et cordial dévouement en N.S.

† Ernest Victor Mennechet

Évêque de Soissons

Bijlage II

Brief van Mgr. Em. Delbez aan M. Oomen van 26 maart 1949, waarvan het eerste deel ontbeekkt.

Un mot encore, Mon Cher Père. Je reste bien désolé de la décision qu'ont prise vos Supérieurs de vous faire quitter Nogent. Du haut du ciel que doit penser Monseigneur Mennechet, lui qui avait tant fait pour les Prémontrés? On peut bien dire que vous lui avez procuré la dernière joie de sa vie. S'il avait vécu, les choses ne se seraient pas passé comme cela. Il aurait conseillé le R.P. Gilbert et serait arrivé à le convaincre. Il se serait certainement adressé à votre Révérendissime Abbé Général, le T.R.P. Noots, avec lequel il avait eu une si bonne conversation le dimanche qui a précédé sa mort (j'étais présent). Il aurait obtenu votre maintien à Nogent. La question de votre départ ne se serait même pas posée.

Tous les habitants de la région ont pour vos Pères beaucoup d'estime, vous les avez conquis, ils regrettent votre départ, ils me le disent, ils me l'écrivent. Ils ne comprennent pas. Vous étiez destinés à leur faire un bien considérable et vous seriez arrivés à établir un véritable monastère et à avoir des vocations.

Il me semble qu'il est encore temps de redresser la situation. Il faut éclairer votre Révérendissime Prélat.

Maintenant que le R.P. Gilbert est appelé à d'autres fonctions, on peut reconsidérer la question. N'est-ce pas votre avis? L'œuvre de Dieu est là. Les Prémontrés ne peuvent abandonner le Diocèse qui leur a

fourni leur berceau. J'étais justement hier à Prémontré pour la Fête de l'Annonciation. J'ai prié la T.Ste Vierge au lieu même où St. Norbert l'a tant priée et en a fait la reine de son ordre, pour que la pensée de votre saint fondateur se manifeste de quelque manière en faveur de notre Diocèse et vous maintienne dans cette région où vos Pères ont si bien travaillé jusqu'à la grande Révolution. Nos plus belles églises sont leur œuvre. Personnellement je m'honore d'avoir été le confident intime de Mgr. Mennechet pendant 19 ans: je puis vous affirmer que ses vues étaient celles d'un Homme de Dieu. Quelle ne serait pas ma tristesse de penser que l'on n'a pas respecté ses sentiments et ses désirs, les décisions que vos Supérieurs avaient prises de commun accord avec lui.

Malgré tout j'ai confiance que les Prémontrés resteront.

Veillez agréer, Mon Révérend Père, l'assurance de mes sentiments bien dévoués en N.S.

Em. Delbez

vic. gén.

Bronnen voor de geschiedenis van de Priorij van Nogent-l'Artaud

Het dossier betreffende Nogent-l'Artaud wordt bewaard in het archief van de Abdij van Berne te Heeswijk-Dinther (eerste afdeling, VII. O), en is aldus samengesteld:

1. *Map met enige documenten*, o.a. statuten voor de priorij.
2. *Financieel beheer*: 3 registers van inkomsten en uitgaven en een reeks rekeningen en kwitanties.
3. *Correspondentie*, chronologisch in 4 mappen:
 - I. van G. van der Velden betreffende de stichting van voor zijn verblijf in Nogent;
 - II. tussen de Abdij van Berne en Nogent;
 - III. tussen de priorij en
 - a. het bisdom Soissons,
 - b. de abt-generaal van de Orde,
 - c. de Abdij van Mondaye,
 - d. de paters assumptionisten e.a.
 - IV. van G. van der Velden sinds zijn vertrek uit Nogent.
4. *Dagboek* van G. van der Velden, van 24 september 1942 tot 13 oktober 1949, 4 delen.
5. *Dagboek* van M. Oomen, van 14 oktober 1945 tot 4 april 1949, 1 deel.
6. *Fotomateriaal*.